

Лідія Іванівна Ткаченко,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу інтелектуального
розвитку обдарованої особистості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-2303-1147>

УДК 37.01/.04+37.06

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4\(99\)-05](https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4(99)-05)

СОЦІАЛЬНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДНИК ЛІДЕРСЬКОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація.

У статті проаналізовано методологічне підґрунтя формування лідера, здатного стати елітою – обдарованою особистістю, яку вирізняє соціальне мислення. Подано авторське визначення соціального лідерства. Здійснено порівняльний аналіз розуміння та інтерпретації поняття «соціальний інтелект» в темпоральному аспекті. Запропоновано лідерську парадигму розвитку обдарованої особистості на основі методології людиноцентризму та синергетики, у межах якої має формуватися обдарована дитина з урахуванням сучасних мети та завдань освітньої діяльності. Представлено схематичне зображення лідерської парадигми. Зазначено, що розвиток обдарованої особистості має відбуватися в межах лідерської парадигми, складником якої є суто лідерські якості поряд із компетентностями, що визначено вимогами стандартів загальної середньої освіти.

Ключові слова: лідерські якості; еліта; соціальний інтелект; соціальне лідерство; соціальне мислення.

Освіта та розвиток обдарованої особистості – це напрям педагогіки, що останніми роками досить широко представлений у сучасному науково-освітньому просторі у розрізі надзвичайно популярних STEM, STEAM, «наукової освіти», soft skills, застосування ШІ-інструментарію. Погляд на проблематику, окреслювану як загальноосвітню, а отже, загальнопедагогічну, стосується й обдарованої особистості, від якої очікують не лише досягнень, інновацій, а й громадянської свідомості, національної ідентичності тощо, підштовхує до осягнення об'ємнішого розуміння мети і завдань розвитку обдарованої дитини.

Нинішня епоха складних суспільних змін, геополітичних трансформацій, цивілізаційних викликів і загроз національній незалежності й цілісності загострює увагу на проблемах лідерства та лідера, спроможних забезпечити задоволення інтересів незалежної держави.

Проблематика лідерства розробляється в Україні вже певний час. Формуванню лідерських якостей обдарованої особистості в межах педагогіки обдарованості присвячено низку розробок, зокрема щодо визначення основоположних якостей особистості лідера [17], дидактики формування лідерських якостей [13] та методик їх формування в аспекті самореалізації обдарованої особистості [15]. У цьому контексті вбачаємо актуальним з'ясування проблематики лідерства в аспекті соці-

альної затребуваності лідера, тобто, що потрібно формувати в особистості обдарованого учня, щоб його діяльність була спрямованою не лише на самореалізацію особистості (хоча це надзвичайно важливо), а й на благо суспільства, на розв'язання спільних для соціуму проблем, досягнення спільної суспільно значущої мети.

Метою нашого дослідження є визначення феномену соціального лідерства й обґрунтування важливості формування соціального мислення обдарованої особистості як складника компетентностей лідера, а отже, лідерської парадигми розвитку обдарованої особистості.

У дослідженні застосовано загальнонаукові **методи:** аналізу та синтезу, порівняння, індукції та систематизації. Зокрема аналіз застосовано для розгляду досліджень із окресленої проблематики; порівняння – для з'ясування сутнісних відмінностей за результатами проведеного аналізу; індукції та систематизації – з метою узагальнення даних; синтезу – для узагальнення та створення парадигми лідерства для формування обдарованого учня-лідера.

Варто зазначити, що необхідність існування лідера, який здатен інтелегібельно осягнути та проітиватися проблемами суспільства (нації) й очолити його розвиток, висвітлюється в багатьох дослідженнях національних мислителів минулого й сучасності. Так, досліджуючи духовно-онтологічні стратегії мислення, Н. Іванова наводить міркування

Дмитра Донцова стосовно національної еліти: «Була та каста мудра, відважна й сильна морально, була та держава. Була вона слаба або вироджувалася, розкладалася або гинула, гинула й держава», а також Миколи Михальченка: «Провідна верства – це голова нації, що дає їй силу, тому дезорганізація провідної касты – була одвічна ціль всіх наїзників, найдоцільніший спосіб, щоб розкласти народ». Спираючись на них, дослідниця доходить власного висновку: «Нація та еліта має бути такою, що мислить, мислить стратегічно, результативно для того, щоб вона була спроможною дати відсіч посяганням як на суверенітет держави, так і на посягання на її теперішнє та майбутнє. Отже, національна еліта як носій і виразник національної ідеї та духу за допомогою ефективних стратегій мислення має можливість вибудувати ефективні моделі відносин людини із суспільством, із собою на основі їх духовно-онтологічної “зрідненості”» [6, с. 372].

Щодо необхідності підготовки національної еліти, затребуваної суспільством, наголошує В. Кремень. Актуалізуючи інноваційний тип прогресу, технологізацію та інформатизацію як головні напрями сучасного розвитку, він зазначає, що «спонтанний характер вказаних процесів не може належним чином задовольнити актуальні потреби суспільства. Дійсно, навіть високий інтелект, але не підкріплений духовністю та відповідальністю може ставати джерелом злочинних дій. Завадити такій можливості здатна національна еліта нової якості та з новим баченням нею своєї важливої суспільної місії» [8, с. 11]. Тобто йдеться про прогнозоване лідерство, яке забезпечуватиме не лише збереження держави-нації, а й виконуватиме задоволення запитів на суспільний розвиток. З цього випливає важливість і необхідність поєднання феноменів лідерства й еліти в суспільстві, що формулює В. Кремень таким чином: «З огляду на визнання того, що елітою треба вважати кращих представників певної соціальної, професійної чи іншої спільноти, маємо наголосити, що саме вона виступає носієм загальної та професійної культури відповідної групи людей і моральнісних норм і принципів, зокрема у взаємовідносинах між людьми... Її утворюють високопрофесійні й високоморальні особистості, здебільшого люди з розвиненим інтелектом, із відчуттям власної відповідальності не лише за свої дії і поведінку, а й за стан справ у спільноті та за характер взаємовідносин між учасниками» [8, с. 13]. Спираючись на виокремлені тези як методологічне підґрунтя, ми розуміємо феномен соціального лідерства як такий, що зумовлений інтелектуальними перевагами, здатністю до досягнення мети й засобів задоволення очікувань послідовників – саме соціального мислення, що є головними характеристиками лідера в аспекті прогресивного соціального розвитку.

Сучасні напрями досліджень у царині лідерології вивчають лідерство як феномен із різних

позицій, і переважно це дискурси феноменологічні [19]. Один із напрямів, що розглядає особливості лідера як провідника, а також у багатьох випадках наголошує на особистісних рисах лідера, що допомагає об'єднати соціум, знайти спільне та мету, значущу для більшості – становлять ціннісні теорії лідерства. Зокрема концепція С. Кові – лідерство, засноване на принципах, які є внутрішньою сутністю особистісних проявів і якостей, як-от цінності, значною мірою відповідає методологічним запитам, окресленим нами вище. Дослідник виокремлює вісім особистісних рис/навичок успішного лідера: проактивність; цілеспрямованість; послідовність; позитивне мислення; емпатія; синергія; особистий розвиток; «знайти свій голос і надихнути на це інших».

Процес розвитку лідерського потенціалу, вважає С. Кові, може відбуватися лише «зсередини назовні». Дослідник зауважує, що проактивні люди ініціативні, самі моделюють обставини й усвідомлюють свою відповідальність за розвиток подій; беруть на себе зобов'язання та виконують їх; окреслюють мету і працюють над її досягненням. Незалежність – це результат оволодіння першими трьома навичками, в основі яких насамперед цінності. Результат оволодіння цими трьома навичками С. Кові називає особистою перемогою, що приводить до незалежності особистості. Окрім того, лідерство – це завжди взаємовідносини, тому лідер повністю може розкритися лише на рівні взаємозалежності. Навичкою міжособистісного лідерства С. Кові називає четверту – позитивне мислення («думай Виграв/Виграв»), визначаючи її як особливий настрій серця й розуму, що спрямований на постійний пошук взаємної вигоди під час взаємодії людей одне з одним. Люди з такою установкою схильні до співробітництва, а не до суперництва [Цит. за 11, с. 178–181].

Що ж має бути притаманним лідеру, здатному до організації соціуму й подолання шляху до визначеної мети? На пошук відповіді спрямовує зусилля дослідниця С. Гаєвська, яка осмислює феномен «соціального мислення як конструктивного чинника конституювання соціальної реальності», оскільки в сучасному світі «потреба в захисті своєї ідентичності, як і своїх ринків, є так само значущою». Тому «світ, що дедалі більше і радикальніше вирізняється від учорашнього, потребує справжнього соціального мислення, спрямованого саме на розв'язання глобальних проблем на локальному рівні» [2, с. 50–51]. Базуватися соціальне мислення, на думку дослідниці, має «на визнанні пріоритетності прав і свобод людини» та «атмосфері нетерпимості до зловживань владою і створення простору для розвитку різноманітності і креативності» [2, с. 51]. Дослідниця таким чином визначає завдання (цілепокладання) соціального мислення:

– вбачати проблеми і виклики як способи відкриття нових вимірів нової епохи, налагоджувати нові стосунки і взаємозв'язки задля зростання життєздатності соціальної системи;

– бути складником сучасного стратегічного мислення;

– забезпечувати від перетворення викликів на чинники нестабільності й конфронтації;

– виробляти й зберігати критерії та стандарти, механізми налагодження соціальних взаємозв'язків, збереження в них соціальності, виявлення засад нового соціального порядку і того, що його деформує;

– виявляти справжні суспільні інтереси та пріоритети, глобальних викликів, а також готувати людство до їх розуміння [2, с. 51–52].

Заломлюючи проблематику соціального мислення у сферу освіти, знаходимо відповіді на філософсько-освітньому рівні, що зумовлює подальші педагогічні засновки (дидактику й методи) щодо формування соціального мислення особистості. Учений С. Гончаренко зазначав, що базовий зміст освіти «має забезпечити виховання певних якостей індивіда: мистецтва пізнавати і мислити, мистецтва спілкування і мови, ... інтересу до посиленого осмислення і перетворення дійсності, до морального співжиття ...» [3, с. 89]. Щодо необхідності вибудовування соціального світогляду особистості академік С. Гончаренко зауважив так: «Якщо вона [освіта] гуманістична, вона насамперед орієнтована на процеси формування особистості в усій багатомірній повноті інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку людини» [3, с. 93]. Дослідник завжди поєднував у смислах особистісний розвиток і розвиток суспільства. Він писав, що потрібно з раннього віку долучати молодь «до емоційної життєдіяльності, спрямованої на гуманістичні цілі розвивати здібності учнів, прилучати їх до творчої діяльності, що слугує і фактором духовності особистості, і способом її самовираження, і запорукою успішного розвитку суспільства» [3, с. 95]. А ще С. Гончаренко наголошував на духовності, яку потрібно формувати в молоді. На його думку, «духовність відображає наявність серед потреб людини, яка формується, двох фундаментальних: потреби пізнання, яка змушує не обмежуватися наявними знаннями, і соціальної альтруїстичної потреби, що стимулює діяльність людини для «інших» [3, с. 97].

Отже, з викладеного постає вектор розвитку (або один зі складників лідерської парадигми) обдарованої особистості: інтелектуальність і здатність до лідерства, а саме: елітної переваги та діяльності, що спрямована на розуміння потреб і розв'язання проблем суспільного розвитку в руслі цивілізаційного поступу – соціальне мислення.

Тепер вважаємо за необхідне наголосити на відмінності соціального мислення і соціального інтелекту. Зазначимо, що останнім часом між

поняттям «соціальний інтелект» і *soft skills* сучасні дослідники практично не вбачають різниці. Отже, прослідкуємо за думкою дослідників.

Науковець Ж. Гордєєва, спираючись на дослідження Ю. Гільбуха і Н. Лейтеса, робить такі узагальнення стосовно проблеми, що нас цікавить: «Обдаровані діти – діти, які мають високий рівень загальних і спеціальних здібностей» [4, с. 596]. Далі відносно поставленого питання знаходимо такі зауваження: «Обдаровані діти надчутливі в ставленні до навколишнього світу. Вони схильні не тільки себе, а й інших оцінювати критично, тому дуже вразливі у своїх відносинах з оточенням. Усе це, разом із високими показниками академічної успішності, породжує з боку однолітків подвійне ставлення до них: в одних – захоплення й повагу до їх здібностей, в інших – заздрість». І далі: «Треба брати до уваги, що у творчо обдарованої дитини менш поступливий характер, аніж у «нормальних» дітей, через що вони нерідко мають труднощі в спілкуванні, не вміють іти на компроміси, вирішувати конфлікти. Іноді виникає небезпека відторгнення обдарованої дитини дитячим колективом, може сформуватися думка про неї, як пихату та егоїстичну» [Там само]. Виходячи з цих зауважень, навряд чи можна стверджувати, що обдарованість і соціальний інтелект – це взаємозалежні чи взаємодоповнювальні феномени, швидше навпаки. Винятком є ті випадки, коли маємо констатацію про обдарованість соціальним інтелектом, але тут саме не йдеться про інтелектуальну обдарованість.

Звернемося тепер до філософського значення терміну. «Соціальний інтелект – громадянська чеснота та надбання, цивілізаційна цінність, індивідуальна і корпоративна риса» [5, с. 599], – так узагальнено поняття соціального інтелекту в царині філософії В. Заблоцьким. Соціальний інтелект формують такі феномени: рівень розуміння суспільства з боку окремої людини; соціальний етос, етос обов'язку (шанобливе ставлення до суспільства); обізнаність у справах суспільства; готовність зі знанням справи долучитися до громадянського життя (громадянськість, громадянська компетентність); довіра до людей і готовність співробітничати з ними (доброчинність, солідарність, соціальний капітал). Автор підсумовує щодо соціального інтелекту, зазначаючи, що це «певний щабель особистісної розвиненості, наявність особистісних взірців, що орієнтують на вияв інтересу до соціального життя, цінування людської спільноти та приязне до неї ставлення» [5]. Педагогічний погляд на сутність визначення одразу виокремлює тезу про «щабель особистісної розвиненості», що означає можливість педагогічного впливу, залучення педагогічних методів, визначення форм педагогічної діяльності та технологій розвитку означених рис.

З'ясування психологічного аспекту проблеми відкриває широкий спектр вивчення проблематики

соціального інтелекту – як у зарубіжних, так і в українських дослідників. Детальний аналіз поняття, функцій, структури соціального інтелекту подають у найновіших узагальнювальних статтях Л. Ляховець, О. Матеюк, О. Сасько, Ю. Суходоля та ін.

Дослідниця О. Сасько представляє соціальний інтелект як «сукупність когнітивних функцій, що визначають здатність індивіда до пізнання соціальної дійсності, саморегуляції та самопізнання, які слугують цілям адаптації суб'єкта до соціального оточення і керуються комунікативною компетенцією» [12, с. 226].

Проаналізувавши провідні теоретико-методологічні підходи до проблеми концептуалізації поняття «соціальний інтелект», дослідник Л. Ляховець приходять до таких висновків, які подамо тут стисло, відповідно до наших завдань. Соціальний інтелект – це стійка специфічна здатність розуміти самого себе та інших людей, їхні взаємини, прогнозувати міжособистісні події на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування та соціального досвіду. Завдяки подвійній репрезентації – вербальній (формально-логічний інтелект) та невербальній (інтуїція) – соціальний інтелект забезпечує ефективну комунікацію. Звідси випливає здатність обирати можливі способи опосередкованого досягнення власних / спільних цілей. Головними психологічними функціями соціального інтелекту, за Л. Ляховець, виступають такі: адаптивна, планувальна, прогностична, мотиваційна, регулятивна, саморозвитку, інтегральна, мобілізаційна. Цікаво, що автор виокремлює педагогічну функцію соціального інтелекту (це, певно, треба розуміти як функцію самоорганізації особи щодо самої себе): пізнавально-оціночна, комунікативно-ціннісна, рефлексивно-корекційна. Трикомпонентна структура соціального інтелекту містить когнітивний, емоційний і комунікативно-організаційний складник [9, с. 133].

Так, проаналізувавши численні дослідження іноземних і вітчизняних дослідників, О. Матеюк дає таке визначення: «Соціальний інтелект є складним та поліфункціональним соціально-психологічним феноменом, частиною загального інтелекту, що формується та розвивається лише в умовах соціальної взаємодії як у формалізованих суспільних інституціях, так і поза ними. Водночас соціальний інтелект розглядається як своєрідна індивідуально-психологічна здатність до розуміння, прогнозу поведінки людей тощо, що є складовою частиною психічних утворень психічної структури особистості, які постають у процесі соціалізації особистості» [10, с. 119].

Психологічний аналіз і визначення поняття соціального інтелекту демонструє вузький спектр окреслених феноменів, притаманних суб'єкту і звернених ним на самого себе, тобто практично цілком егоцентрований підхід. Психологічний підхід – це за визначенням напрям досліджень індиві-

дуальних особливостей, розвитку, набуття нових характеристик і компетентностей. Варто зазначити, що дослідники соціального інтелекту мали б хоча б побіжно виходити із зони індивідуального комфорту особистості й мати на увазі інтенції спрямованості на соціум, про які йшлося у визначенні, поданому з позиції філософського осмислення світу й людини в ньому. Проте короткий огляд праць узагальнювального характеру, здійснений в нашій розвідці, наштовхує на такі висновки. З моменту опублікування «Філософського енциклопедичного словника» (2002 р.), монографії академіка НАПН України С. Гончаренка (2000 р.) і до часу публікації психологічних праць (2011, 2013, 2021 рр.) відбувся значний ментальний зсув, обумовлений багатьма чинниками, зокрема глобалізаційними процесами, міграційними тенденціями, постійною увагою до особистісного розвитку (що саме по собі є необхідним і закономірним) тощо. Хоч наразі стає зрозумілим, що згуртованість суспільства, солідаризація, визначення та досягнення спільних цивілізаційних цілей є можливим лише за усвідомлення спільних соціальних інтересів. У тому числі розвиток обдарованої молоді, високий інтелектуальний рівень якої має бути підкріплений соціальним інтересом, що направлений не лише на успішну соціалізацію, яка забезпечує індивідуальний успіх, а й на спільну солідаризовану мету, задоволення якої забезпечує соціальний прогрес. З огляду на це, окреслена проблема потребує більш глибокого дослідження й осмислення.

Повертаючись до педагогічного погляду на стан справ, констатуємо, що соціальний інтелект є такою якістю, що може бути сформованою і розвинутою протягом життя в соціумі у формальних і неформальних стосунках. Безумовно, соціальний інтелект є складником соціального мислення особистості. Водночас формування соціального мислення має бути одним із обов'язкових завдань у лідерській парадигмі розвитку обдарованої особистості.

Зважаючи на наведене, а також на дослідження із формування лідерських якостей обдарованої особистості, окреслимо парадигму, в якій має відбуватися розвиток обдарованої особистості, враховуючи сучасні напрацювання, дотичні до заявленої теми.

Останні дослідження в напрямі формування лідерських якостей обдарованої особистості [13; 14; 18] дали змогу розглянути проблему розвитку обдарованості більш цілісно. Головний висновок зі здійснених досліджень за цим напрямом такий: саме розвиток якостей, окреслених як лідерські, сприяє самореалізації обдарованої особистості, тобто забезпечує розвиток її креативності, нахилів до творчості, продукування нових ідей і доведення їх до стану інновацій.

Методологічним підґрунтям освіти одарованої особистості є філософія людиноцентризму [8], що

зумовлює принципи фокусування уваги й освітнього процесу на особистості, суб'єкт-суб'єктних відносин учителя й учня, створення освітнього середовища, виявлення й задоволення індивідуальних освітніх потреб учня тощо. Про плекання духовно-моральних якостей особистості, яка лише тоді й може стати елітою (соціальним лідером), коли їй притаманне соціальне мислення, йшлося на початку статті.

Синергетика як міждисциплінарний науковий напрям дає змогу застосувати закономірності розвитку та саморозвитку складних систем в освітній діяльності, а саме у галузі педагогіки, забезпечивши саморозвиток особистості учня, що є найбільш ефективним за мінімального педагогічного втручання, толерантності та співробітництва в освітньому процесі [16].

Пропонуючи для розв'язання проблем освіти та розвитку обдарованої особистості застосування парадигми формування лідерських якостей, зазначимо, що термін «парадигма» ми вживаємо в класичному розумінні – «комплекс філософських, загальнотеоретичних основ науки і культури; система понять і уявлень, які властиві певному періоду розвитку цивілізації» [1]. За результатами досліджень у напрямі заломлення лідерології в галузь педагогіки, зокрема педагогіки обдарованості та з урахуванням зазначеного вище, лідерська парадигма має такі складники:

- духовно-моральний розвиток,
- розвиток соціального мислення,
- національна освіта,
- гуманістичні смисложиттєві цінності,
- навички цілепокладання, амбіційність,
- інтелектуальний розвиток,
- психічний розвиток,
- розвиток індивідуальної обдарованості,
- розвиток креативності як умови творчості,
- розвиток soft skills.

Пропонуючи парадигму формування лідерських якостей особистості / формування лідера, у якій розвиток обдарованості (за будь-яким видом обдарування) є складником цієї парадигми, варто зазначити, що виключно лідерськими вважатимемо складники, іменовані як «соціальне мислення» й «цілепокладання, амбіційність». Безумовно, кожен зі складників є багатокомпонентним, але розкриття їх змісту не є метою цієї статті, тому зупинимося на окресленому.

Отже, з огляду на вимоги, що їх передбачено відповідними освітніми законами, стандартами, концепціями, а також з урахуванням парадигми лідерських якостей, представимо схематичне зображення розвитку обдарованої особистості (рис. 1).

Таким чином, доходимо висновку, що розвиток обдарованої особистості має відбуватися гармонійно, в єдності її інтелектуального, духовно-морального, психічного, фізичного вимірів, щоб забезпечити особистісну соціалізацію, реалізацію

обдарованості, здійснення успішної, бажано інноваційної, діяльності, спрямованої на розвиток вітчизняного соціально-економічного простору. З цією метою на освіту обдарованої особистості потрібно дивитися ширше, ніж у межах вузькоокреслюваних і нині надзвичайно популярних напрямів освіти обдарованих. Погляд на обдаровану особистість, від якої очікують досягнень, інновацій, громадянської свідомості, національної ідентичності тощо підштовхує до досягнення ширшого та глибшого розуміння мети й завдань розвитку обдарованої дитини.

Рис. 1. Схематичне зображення розвитку особистості в лідерській парадигмі

Осягнення необхідності всіх складників окресленої парадигми, як ми розуміємо, відбувається (окрім зазначених нами як лідерські) в сучасній педагогічній науці, а також здійснюється в практичній освітній діяльності, відтак, для успішного досягнення зазначених вище очікувань методологічним підґрунтям педагогічної діяльності з розвитку особистості має бути філософія людиноцентризму та розуміння особистості й способів її розвитку в межах синергетики. Щодо формування обдарованої особистості, яка може стати соціальним лідером – елітою – необхідним складником є соціальне мислення.

Перспективи досліджень напряму, окресленого дослідженням, вбачаємо в розробленні технологій формування лідерських якостей, зокрема соціального мислення обдарованих учнів.

Використані літературні джерела

1. Бибик С. П., Сьота Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків: Фоліо, 2006. 623 с. С. 415.
2. Гаєвська С. Р. До проблеми специфіки соціального мислення в контексті глобалізаційних трансформацій сучасного суспільства. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2018. VI (27), I.:168, June. С. 50–52.
3. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* / за ред. І. А. Зязюн. Київ: Віпол, 2000. С. 81–108.

4. Гордєєва Ж. В. Обдаровані діти. Енциклопедія освіти / Голов. ред.: В. Г. Кремень Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 596–597.
5. Заблоцький В. Соціальний інтелект. У: Шинкарук В. І. (голова редколегії). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. С. 599.
6. Іванова Н. В. Духовно-онтологічні стратегії мислення: соціальнофілософський аналіз: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 420 с.
7. Кремень В. Г. Людиноцентризм у стратегіях освітнього простору: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
8. Кремень В. Характер еліти і лідерів як показник якості суспільства. *Лідер. Еліта. Суспільство*. 2017. № 1. С. 5–15.
9. Ляховець Л. О. Соціальний інтелект: поняття, функції, структура. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 128–133.
10. Матєюк О. А., Суходола Ю. О. Соціальний інтелект: психологічний феномен та теоретична проблема. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Вип. 11. С. 113–123.
11. Нестуля О. О., Нестуля С. І. Основи лідерства. Наукові концепції (середина ХХ – початок ХХІ ст.): навч. посіб. Полтава: ПУЕТ, 2016. 375 с.
12. Сасько О. О. Проблема визначення соціального інтелекту в психологічній науці. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2011. Вип. 9. С. 224–226.
13. Ткаченко Л. І. Дидактичні засади формування лідерських якостей обдарованої особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 4 (91). С. 76–82. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4\(91\)-76-82](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4(91)-76-82).
14. Ткаченко Л. І. До формування філософського і педагогічного напрямів у проблематиці обдарованості. У: *Геніальність і обдарованість: перспективи творчості в ситуації інформаційного світу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 жовт. 2019 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. С. 132–136.
15. Ткаченко Л. І. Лідерство як засіб самореалізації обдарованих учнів. У: Андросович К. А., Ткаченко Л. І., Міленіна М. М. Методичні засади реалізації особистісного потенціалу обдарованих учнів наукових ліцеїв: метод. посіб. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 40–77.
16. Ткаченко Л. І. Розвиток особистості в контексті синергетичної парадигми. *Синергетика і освіта*: монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. С. 226–288.
17. Ткаченко Л. І. Суб'єктність як сутність лідерства: до проблеми формування обдарованої особистості. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2022. № 2 (29). С. 22–29. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4\(87\)-22-29](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4(87)-22-29).
18. Ткаченко Л. І. Формування лідерських якостей обдарованих учнів: мета, завдання, складники. *Педаго-*

гічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2023. Вип. 2 (31). С. 96–104. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-2\(31\)-96-104](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-2(31)-96-104).

19. Tkachenko L. The Problem of Leadership in Western and Ukrainian Discourses: a Comparative Analysis of Approaches. *Міжнародний освітній простір: розвиток в умовах соціокультурної трансформації*: монографія / Авшенюк Н. М., Товканець Г. В. (ред.). Ужгород: PIK-У, 2025. С. 261–278.

References

1. Bybyk, S. P., & Siuta, H. M. (2006). Slovnky inshomovnykh sliv: tumachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia [Dictionary of foreign words: Interpretation, word formation and usage]. Kharkiv. 415 p. [in Ukrainian].
2. Haievska, S. R. (2018). Do problemy spetsyfiky sotsialnoho myslennia v konteksti hlobalizatsiinykh transformatsii suchasnoho suspilstva [On the issue of the specificity of social thinking in the context of globalization transformations of modern society]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 6(27/168), 50-52.
3. Honcharenko, S. U. (2000). Zmist zahalnoi osvity i yii humanitaryzatsiia [The content of general education and its humanitarization]. In I. A. Ziaziun (Ed.), *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy – Continuing professional education: Problems, searches, perspectives*. Kyiv. P. 81-108. [in Ukrainian].
4. Hordieieva, Zh. V. (2008). Obdarovani dity [Gifted children]. In V. H. Kremen (Ed.), *Entsyklopediia osvity – Encyclopedia of education*. Kyiv. p. 596-597. [in Ukrainian].
5. Zablotskyi, V. (2002). Sotsialnyi intelekt [Social intelligence]. In V. I. Shynkaruk (Ed.), *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]* Kyiv. 599 p. [in Ukrainian].
6. Ivanova, N. V. (2016). Dukhovno-ontolohichni stratehii myslennia: sotsialno-filosofskiy analiz [Spiritual and ontological strategies of thinking: A socio-philosophical analysis]. Lutsk. 420 p. [in Ukrainian].
7. Kremen, V. H. (2009). Liudynotsentryzm u stratehiiakh osvitnoho prostoru [Human-centrism in the strategies of educational space]. Kyiv. 520 p. [in Ukrainian].
8. Kremen, V. H. (2017). Kharakter elity i lideriv yak pokaznyk yakosti suspilstva [The nature of the elite and leaders as an indicator of the quality of society]. *Lider. Elita. Suspilstvo – Leader. Elite. Society*, 1, 5-15. [in Ukrainian].
9. Liakhovets, L. O. (2013). Sotsialnyi intelekt: poniattia, funktsii, struktura [Social intelligence: Concept, functions, structure]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seria: Psykholohichni nauky – Herald of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Psychological Sciences*, 114, 128-133. [in Ukrainian].
10. Mateiuk, O. A., & Sukhodola, Yu. O. (2021). Sotsialnyi intelekt: psykholohichni fenomen ta teoretychna problema [Social intelligence: Psychological phenomenon

and theoretical problem]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia psykholohichni nauky – Visnyk of Lviv University. Series Psychological Sciences, 11*, 113-123. [in Ukrainian].

11. Nestulia, O. O., & Nestulia, S. I. (2016). *Osnovy liderstva. Naukovi kontseptsii (seredyna XX – pochatok XXI st.) [Fundamentals of leadership. Scientific concepts (mid-20th – early 21st century)]*. Poltava. [in Ukrainian].

12. Sasko, O. O. (2011). *Problema vyznachennia sotsialnoho intelektu v psykholohichnii nauki [The problem of defining social intelligence in psychological science]*. *Nauka i osvita – Science and Education, 9*, 224-226. [in Ukrainian].

13. Tkachenko, L. I. (2023). *Dydaktychni zasady formuvannia liderskykh yakosteï obdarovanoi osobystosti [Didactic principles of forming leadership qualities of a gifted personality]*. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and Development of Gifted Personality, 4(91)*, 76-82. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4\(91\)-76-82](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4(91)-76-82) [in Ukrainian].

14. Tkachenko, L. I. (2019). *Do formuvannia filosofskoho i pedahohichnoho napriamiv u problematytsi obdarovanosti [On the formation of philosophical and pedagogical directions in the field of giftedness]*. *Henialnist i obdarovanist: perspektyvy tvorchosti v sytuatsii informatsiinoho svitu – Genius and giftedness: Prospects of creativity in the informational world: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Kyiv, October 23, 2019)*. Kyiv. P. 132-136. [in Ukrainian].

15. Tkachenko, L. I. (2024). *Liderstvo yak zasib samorealizatsii obdarovanykh uchniv [Leadership as a means of self-realization of gifted students]*. In K. A. Androsovych, L. I. Tkachenko, & M. M. Milenina, *Metodychni zasady realizatsii osobystisnoho potentsialu obdarovanykh uchniv naukovykh litseiv [Methodological foundations for the realization of personal potential of gifted students of scientific lyceums]*. Kyiv. P. 40-77. [in Ukrainian].

16. Tkachenko, L. I. (2014). *Rozvytok osobystosti v konteksti synerhetychnoi paradyhmy [Personality development in the context of the synergetic paradigm]*. In V. H. Kremen (Ed.), *Synerhetyka i osvita [Synergetics and education]*. Kyiv. P. 226-288. [in Ukrainian].

17. Tkachenko, L. I. (2022). *Subiektivist yak sutnist liderstva: do problemy formuvannia obdarovanoi osobystosti [Subjectivity as the essence of leadership: On the issue of forming a gifted personality]*. *Pedahohichni innovatsii: Idei, realii, perspektyvy – Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Perspectives, 2(29)*, 22-29. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4\(87\)-22-29](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4(87)-22-29) [in Ukrainian].

18. Tkachenko, L. I. (2023). *Formuvannia liderskykh yakosteï obdarovanykh uchniv: meta, zavdannia, skladnyky [Formation of leadership qualities of gifted students: Purpose, tasks, components]*. *Pedahohichni innovatsii: Idei, realii, perspektyvy – Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Perspectives, 2(31)*, 96-104. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-2\(31\)-96-104](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-2(31)-96-104) [in Ukrainian].

19. Tkachenko, L. (2025). *The problem of leadership in Western and Ukrainian discourses: A comparative analysis of approaches*. In N. M. Avsheniuk & H. V. Tovkanets

(Eds.), *Mizhnarodnyi osvittinii prostir: rozvytok v umovakh sotsiokulturnoi transformatsii [International educational space: Development in the context of sociocultural transformation]* Uzhhorod. P. 261-278.

Tkachenko Lidiia, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Leading Research Fellow of the Department of Intellectual Development of Gifted Individuals, Institute of the Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

SOCIAL THINKING AS A COMPONENT OF THE LEADERSHIP PARADIGM FOR THE DEVELOPMENT OF A GIFTED PERSON

Summary.

The article analyzes the methodological foundations of forming a leader capable of becoming an elite – a gifted individual endowed with leadership qualities and characterized by developed social thinking. In the theoretical studies analyzed by the author, researchers emphasize the need to educate leaders who are able to guide the civilizational movement of society – its elite. Such individuals should possess well-developed moral and spiritual qualities as well as a clear vision of the future of their state.

The author proposes an original definition of social leadership and conducts a comparative analysis of interpretations of the concept of social intelligence in a temporal perspective. The comparison demonstrates a significant shift in understanding: definitions formulated in the early 2000s emphasized orientation toward society, whereas contemporary interpretations are primarily focused on individual self-realization.

The article presents a leadership paradigm for the development of a gifted individual based on the methodologies of anthropocentrism and synergetics. According to this paradigm, a gifted child should be developed in accordance with modern goals and objectives of educational activity. The methodology of anthropocentrism ensures the maximal development of giftedness grounded in democratic principles of education. The methodology of synergetics highlights self-development of the individual as a complex system governed by internal laws of development.

The author also offers a schematic representation of the leadership paradigm, which includes the following components: spiritual and moral qualities; social thinking; national education; meaningful life values; goal-setting and ambition; developed intellect; developed psyche; development of individual giftedness; development of creativity as a condition for creative activity; and the development of soft skills.

It is concluded that the development of a gifted individual should take place within a leadership paradigm whose core components include the formation of specifically leadership-related qualities – social thinking and ambition – alongside competencies defined by the requirements of general secondary education standards.

Keywords: leadership qualities; elite; social intelligence; social leadership; social thinking.